

УДК 159.923.5

DOI 22185186.2019.1.08

*Роман Яремко,
Христина Гирович*

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ

Професійна діяльність сучасних офіцерів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) надзвичайно різноманітна. Нині офіцеру служби порятунку недостатньо бути лише фізично розвинутим, він також повинен володіти значним обсягом фахових знань, без яких неможливо професійно експлуатувати спеціальну техніку та здійснювати оперативно-рятувальну діяльність, спрямовану на порятунок майна та життя потерпілих. Діяльність офіцера ДСНС України відбувається в умовах, які значно відрізняються від умов праці цивільного населення. Ці умови характеризуються постійною безпосередньою діяльністю у надзвичайних ситуаціях, високою самостійністю й автономністю підрозділів, необхідністю співпраці та взаємодії з населенням [1].

Швидкість реагування на надзвичайні ситуації, здійснення оперативно-рятувальних дій, реалізація найкращого результату у виконанні службових завдань ДСНС України значною мірою залежить від якісної фахової підготовки та морально психологічного виховання майбутнього українського офіцера. Постійне надходження молодих фахівців у особовий склад ДСНС України, збільшення кількості надзвичайних ситуацій, особливості виконання службових обов'язків представниками ДСНС України в зоні проведення Антитерористичної операції й орієнтація на стандарти служб порятунку країн Європи зумовлюють необхідність змін у підготовці майбутніх рятувальників. Наявність спеціальної освіти та сформована система професійно важливих якостей для виконання професійних обов'язків у специфічних умовах допомагають рятувальникам діяти в непередбачуваних ситуаціях, умовах просторової та часової обмеженості.

Мета статті – теоретично дослідити особливості та визначити етапи творчої самореалізації курсантів-рятувальників у процесі фахової підготовки.

Науковців завжди цікавила проблема творчості та творчої самореалізації, тому її дослідженням займалося чимало зарубіжних і вітчизняних учених, а саме: А. Адлер, Д. Богоявленська, О. Кульчицька,

О. Матюшкін, Р. Олпорт, Я. Понамарьов, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Е. Торенс та ін. Дослідження проблеми творчої самореалізації у професійній діяльності рятувальника нині є актуальним і необхідним.

Необхідність спонтанного виконання творчої діяльності в процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів ДСНС супроводжується новизною ситуацій, які постають перед ними. Окрім прийняття офіцером рішення щодо виконання професійних завдань, пов'язаних із попередженням і ліквідацією надзвичайних ситуацій, до проявів творчості можна віднести розв'язання складних проблем щоденної службової діяльності, налагодження міжособистісних стосунків у підрозділах і відповідальність за належне виконання службових обов'язків особовим складом [2]. Формування морально-психологічного клімату в підрозділі також часто вимагає творчого підходу, не менше ніж управління ліквідацією надзвичайних ситуацій чи пожежі.

Творчість рятувальника зумовлюється необхідністю відходу від традиційних рішень із метою пошуку нових шляхів вирішення проблеми та досягнення навіть традиційних цілей [5]. Тому в сучасних умовах від курсанта вимагається бути готовим до інноваційної діяльності, самостійності та нестандартності під час виконання завдань.

Майбутні рятувальники навчаються в умовах чіткого розподілу обов'язків, високої регламентації життєдіяльності, суворого статутного порядку, статутних взаємин та інтенсивного фізичного навантаження [4]. Курсанти зазнають певних обмежень матеріально-економічного характеру; ізольовані від спілкування з рідними, близькими, друзями; перебувають в умовах примусового спілкування; повинні підпорядковуватися старшим, дотримуватися як формальних, так і неформальних норм поведінки; обмежені у виборі та прийнятті рішень [7].

Часто ці труднощі заважають курсантові сформувати креативність, самовдосконалюватися та опанувати новий досвід. Перелічені чинники знижують рівень самостійності майбутніх офіцерів при виконанні поставлених для них завдань, привчаючи до шаблону, приглушують бажання самостійно знаходити вирішення проблем. О. Діденко стверджує, що вплив негативних чинників посилюється недостатньою готовністю командування та науково-педагогічного складу закладів вищої освіти (ЗВО) створювати умови для вияву творчості у процесі фахової підготовки [3].

Допомога в підкріпленні розвитку дослідницьких умінь і навичок курсантів сприяє розвитку їх творчих здібностей, зростає рівень творчої активності та забезпечується постійна спрямованість особистості на подальшу пізнавальну і творчу діяльність.

Розвиток творчості та творчу самореалізацію курсантів ЗВО ДСНС України у процесі фахової підготовки можна умовно поділити на декілька етапів, кожен із яких характеризується певними новоутвореннями. Під новоутвореннями етапів формування творчості та творчої самореалізації курсантів ми розуміємо якісні зміни індивідуально-психологічної структури творчої діяльності курсанта, які визначаються характером і умовами здійснення професійної діяльності.

Першим етапом є процес адаптації, який проходить на першому курсі навчання у ЗВО ДСНС України. На цьому етапі відбувається усвідомлення професії та прийняття змісту професійної діяльності рятувальника. Упродовж першого року навчання у свідомості курсантів формується образ професійної діяльності, засвоюється її специфіка та значення. У цей період виникають суперечності між звичними формами поведінки курсанта та статутними вимогами, які є рушійною силою розвитку особистості.

На початку навчання у ЗВО ДСНС України в курсанта також виникають труднощі з навчанням і фізичними навантаженнями. Дослідження С. Жовтобрюх показують, що кожен п'ятий курсант військового ЗВО має труднощі у безумовному підкоренні та подоланні негативних звичок характеру [4]. Якщо в період адаптації допомогти курсантові усвідомити, що службові труднощі та важкість навчання – необхідний етап в оволодінні професійними вміннями та навичками, то він сприйме це як певний виклик, котрий необхідно пройти, в результаті чого відбудеться зниження психічного навантаження.

У період адаптації курсантам важко творчо реалізуватися, проте творчий підхід вони часто виявляють у навчанні та налагодженні стосунків із керівництвом і колегами.

Другий етап творчої самореалізації курсантів припадає на другий – третій курси навчання у ЗВО ДСНС України. На цьому етапі закладаються основи фахових знань і навичок, а також формується професійна спрямованість. Також цей етап характеризується формуванням мотиваційної сфери професійної діяльності, а саме: схильності до діяльності, інтересів та ідеалів, а також становленням світогляду майбутнього офіцера ДСНС України.

Велику роль на цьому етапі творчої самореалізації курсанта відіграє формування перспективи. Часто курсанти в цей період є учасниками різноманітних культурно-масових заходів, займаються у різноманітних гуртках за інтересами. Участь у них дає можливість творчо самореалізуватися. Такий вияв і розвиток творчих здібностей дозволяє курсантові в майбутньому проявити та реалізувати творчий потенціал у професійній діяльності.

Третій етап творчої самореалізації курсантів проходить на четвертому курсі ЗВО ДСНС України. Він характеризується набуттям професійних знань, умінь і навичок, розвитком професійно значущих якостей для служби в оперативно-рятувальних підрозділах.

На цьому етапі відбувається розвиток і формування професійних якостей офіцера (цілеспрямованість, активність, ініціативність, сміливість, рішучість, відповідальність за доручену справу тощо); набуваються професійні знання, вміння і навички; розвиваються здібності, особливо пов'язані з пожежно-професійною діяльністю (комунікативні, інтелектуальні, організаторські тощо); удосконалюється емоційно-вольова сфера особистості, загартовується воля, закріплюється нервово-психічна стійкість у процесі морально-психологічної підготовки; формуються професійні якості особистості офіцера ДСНС України. Також активно застосовується творчий підхід у вирішенні навчальних практичних завдань, що сприяє подальшій творчій самореалізації та розвитку творчого потенціалу.

Четвертий етап творчої самореалізації охоплює досить великий відрізок часу, оскільки триває упродовж четвертого–п'ятого курсів навчання у ЗВО та перших років офіцерської служби. Він характеризується найбільш повною реалізацією та подальшим розвитком творчого потенціалу в професійній діяльності.

Оволодіння вміннями самостійної творчості стане ефективним засобом виховання механізму творчої самореалізації фахівця й оптимальним шляхом удосконалення системи професійної підготовки у вищій школі. Творча самореалізація – це процес постійного духовно-творчого збагачення, який вбирає в себе вмотивовану потребу в майбутній професійній діяльності, актуалізацію набутого досвіду та відчуття позитивного результату індивідуально-творчого самовираження.

Головними засобами задоволення потреб на цьому етапі, включаючи духовні, є знання, набуті в навчальному закладі. Основним професійно-психологічним новоутворенням, яке характеризує самореалізацію курсантів, є прагнення до професійного вдосконалення і творчої самореалізації. Перехід від одного етапу творчої самореалізації до іншого значною мірою буде залежати від того, яким буде педагогічне стимулювання цього процесу.

Таким чином, різноманітність служби офіцерів, зумовлена складною структурою ДСНС України, наявністю різних рятувальних спеціальностей, розвитком суспільства, передбачає зміни у підготовці офіцерських кадрів. До офіцерів ДСНС України висувається низка специфічних вимог, оскільки досить часто вони діють у непередбачуваних ситуаціях, в умовах просторової та часової обмеженості, що

вимагає прийняття швидких рішень і дій, адекватних ситуації. Тому в сучасних умовах від офіцера ДСНС України вимагається бути здатним до творчої та інноваційної діяльності, до самостійності та нестандартного мислення під час прийняття рішень.

Основними етапами творчої самореалізації курсантів ЗВО ДСНС України є: усвідомлення професії та прийняття змісту професійної діяльності рятувальника; засвоєння основ фахових знань і набуття професійних навичок, формування професійної спрямованості; набуття професійних знань, умінь і навичок, розвиток професійно значущих якостей; повна реалізація та подальший розвиток творчого потенціалу в професійній діяльності.

Розвинуті у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти ДСНС України творчі здібності курсанта приймають реалізації ним власної індивідуальності, неповторності, унікальності, що позитивно впливає на його саморозвиток і самореалізацію в подальшій професійній діяльності.

Література:

1. Балашов В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения : дисс. ... канд. пед. наук : 20.02.02. Хмельницкий, 1996. 263 с.
2. Грязнов І. О. Теоретико-методичні засади морального виховання майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : дис... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2005. 470 с.
3. Діденко О. В. Аналіз зовнішніх чинників, які впливають на формування в особистості здатності до творчості. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького*. Хмельницький, 2006. № 38. Ч. II. С. 91–60.
4. Желтобрюх С. П. Педагогические условия социальной адаптации курсантов военно-экономического вуза : дисс... канд. пед. наук. Ярославль, 1997. 137 с.
5. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности. М. : Машиностроение, 1983. 134 с.
6. Шалоха Н. В. Основні напрямки стимулювання позитивної мотивації творчої активності майбутніх офіцерів державної прикордонної служби України. *Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив* : Восьма Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. URL : <http://www.Intkonf.or>
7. Чернявський В. А. Удосконалення системи підготовки офіцерських кадрів для Прикордонних військ України : дис.... канд. пед. наук : 20.02.02. Хмельницький, 1998. 231 с.

References (transliterated and translated):

1. Balashov V. A. Formirovanie professional'nyih kachestv u slushateley-pogranichnikov v protsesse professional'nogo obucheniya : dis. ... kand. ped. nauk (Formation of professional qualities at listeners-border guards while training: PhD thesis in Pedagogy: 20.02.02). Khmel'nitsky, 1996. 263 p.

2. Hriaznov I. O. Teoretyko-metodychni zasady moralnoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy : dys... d-ra ped. nauk : 13.00.07 / Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. Volodymyra Hnatiuka (Theoretical and methodical principles of moral education of future officers of the State Border Guard Service of Ukraine : Dis ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.07 / Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil. Ternopil, 2005. 470 p. (in Ukrainian).
3. Didenko O. V. Analiz zovnishnikh chynnykiv, yaki vplyvaiut na formuvannia v osobystosti zdatnosti do tvorchosti (Analysis of external factors that influence the formation of personality's ability to creativity). *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho (Collected works of B. Khmelnytsky National Academy of State Border Guard Service of Ukraine)*. Khmelnytsky, 2006. No. 38. Part II. P. 91–60. (in Ukrainian).
4. Zhelotbriuk S. P. Pedagogicheskie usloviya sotsialnoy adaptatsii kursantov voenno-ekonomicheskogo vuza : dis... kand. ped. Nauk (Pedagogical conditions of social adaptation of cadets at military-economic higher school : PhD thesis in Pedagogy). Yaroslavl, 1997. 137 p. (in Russian).
5. Molsako V. A. Psihologiya konstruktorskoy deyatelnosti (Psychology of design activity). Moscow : Mechanical Engineering, 1983. 134 p. (in Russian).
6. Shalokha N. V. Osnovni napriamky stymuliuвання pozytyvnoi motyvatsii tvorchoi aktyvnosti maibutnikh ofitseriv derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy (Main directions of stimulating positive motivation of creative activity at future officers of the State Border Guard Service of Ukraine) *Suchasnist, nauka, chas. Vzaiemodiia ta vzaiemovplyv : Vosma Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia (Modernity, Science, Time and Interaction: The 8th International Scientific and Practical Internet Conference)*. URL : <http://www.Intkonf.or> (in Ukrainian).
7. Cherniavskyi V. A. Udoskonalennia systemy pidhotovky ofitseriv dlia Prykordonnykh viisk Ukrainy : dys... kand. ped. nauk : 20.02.02 (Improving the system of training officer personnel for the Border Guards of Ukraine : PhD thesis in Pedagogy : 20.02.02). Khmelnytsky, 1998. 231 p. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 26.12.2018

Р. Яремко, Х. Гирович

Особливості творчої самореалізації курсантів у процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти ДСНС України

До офіцерів ДСНС України висувається низка специфічних вимог, оскільки досить часто вони діють у непередбачених ситуаціях, умовах просторової та часової обмеженості, що вимагає прийняття швидких рішень і дій, адекватних ситуації. Тому в сучасних умовах від рятувальника вимагається бути здатним до творчої та інноваційної діяльності, до самостійності та нестандартності під час прийняття рішень. У статті на основі аналізу наукової літератури розглянуто етапи й особливості творчої самореалізації в процесі фахової підготовки курсантів закладів вищої

освіти ДСНС України. Автори виділяють чотири основні етапи творчої реалізації курсантів у ЗВО ДСНС України: усвідомлення професії та прийняття змісту професійної діяльності рятувальника; засвоєння основ фахових знань і набуття професійних навичок, формування професійної спрямованості; набуття професійних знань, умінь і навичок, розвиток професійно значущих якостей; повна реалізація та подальший розвиток творчого потенціалу в професійній діяльності. Розглядаючи фахову підготовку як важливу сферу життєдіяльності курсанта, автори статті доходять висновку, що реалізованість власної індивідуальності, неповторності, унікальності рятувальника чинить позитивний вплив на саморозвиток та самореалізацію в його подальшій професійній діяльності.

Ключові слова: курсант, самореалізація, позитивний вплив, рятувальник, творчі здібності, фахова підготовка.

R. Yaremko, K. Hyrovych

Features of Cadets' Creative Self-Realization while Training at Higher Schools of State Emergency Service of Ukraine

Several specific requirements are put forward to civil protection officers, since they often act in unforeseen situations, in conditions of spatial and temporal constraints, which requires making quick decisions and actions that are adequate to the situation. Therefore, in modern conditions, a rescuer is required to be creative and innovative, independent and non-standard in decision-making. The article deals with the structure of future rescuers' training, stages and peculiarities of cadets' creative self-realization in the process of professional training at the institutions of higher education of State Emergency Service of Ukraine. The authors distinguish four main stages of the cadets' creative realization, namely: awareness of the profession and acceptance of the content of the rescuer's professional activity; mastering of the basics of professional knowledge and acquisition of professional skills, formation of professional orientation; acquisition of professional knowledge, skills and abilities, development of professionally significant qualities; full realization and further development of creative potential in professional activity. Considering professional training as an important sphere of a cadet's life, the authors conclude that the realization of own individuality, uniqueness has a positive influence on self-development and self-realization in further professional activity.

Key words: cadet, self-realization, positive influence, future rescuers, creative abilities, training.